

IBDIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Petrașcu, Nicolae

Mari români. La răscruce de veacuri/ Nicolae Petrașcu –

București: Paul Editions, 2023

ISBN general: 978-630-6588-09-1

ISBN vol. 2: 978-630-6588-11-4

Redactare: *Mihaela Enache*

Nicoleta Monoran

Tehnoredactare: *Paul Editions*

Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

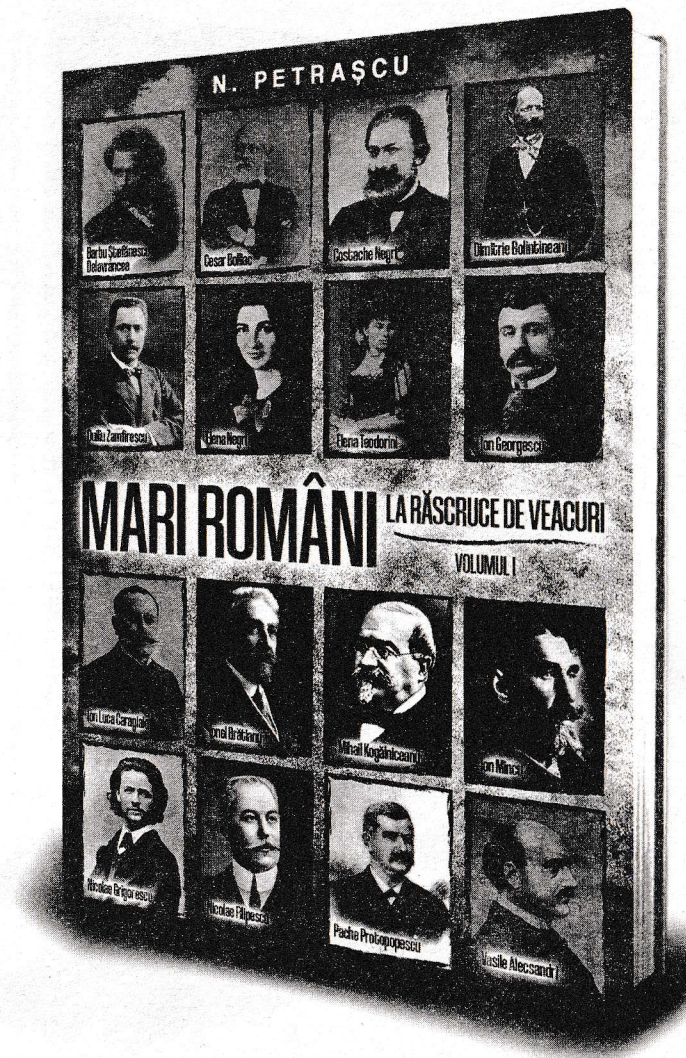
NICOLAE PETRAȘCU

MARI ROMÂNI
La răscruce de veacuri

Paul Editions

Eminescu	5
Cleopatra Lecca	12
Mite Kremnitz	19
Veronica Micle	26
Ion Ghica	40
Matei Millo	47
Petre P. Carp	53
Natalia Yarka	61
Alexandru Lahovari	75
Harielia Darlée	82
Un caz de conștiință la Duiliu Zamfirescu	94
Dimitrie Popovici-Bayreuth	106
Anghel Demetrescu	113
Salonul literar Zoe Grigore Păucescu	121
Grigore Manolescu	126
Lența Călugăriței	132
Constantinică	140
Carmen Sylva	147
Bucureștii acum 50 de ani	187
Take Ionescu	206
Muzica pe poezia lui Eminescu	214
Dimitrie A. Laurian	221
George Enescu	227
Eugen Stătescu	232
La Constantinopol	237
Salonul muzical Zoe N. Mandrea	248
La vie la Duiliu Zamfirescu	254
Iulian	262
Ștefan C. Mihăilescu	267
Ana Ciupagea	272
Frumoasa Alil sau o nuntă de aur nenuntită	277
Un om fericit	289

EMINESCU

Omul¹

Când cineva a trecut de vârsta speranțelor se refugiază, firește, în lumea amintirilor, care au o precădere, fiindcă, în vreme ce speranțele sunt efemere, amintirile perpetuează impresiile, trecându-le altora prin grai sau scris.

Ca o prelungire a admirației și dragostei mele de marii morți de odinioară, văzuți de mine în carne și oase, lucrând și vorbind, voi încerca și-mi voi da toate silințele să vă împărtășesc și dvs. unele din darurile cu care erau înzestrați ei de natură în chip atât de deosebit.

Eminescu e, cum se știe, splendoarea timpului aceluia. Poetul care ne-a lăsat cea mai minunată și mai trainică moștenire literară a istoriei gândirii noastre, plină de frumuseți ideale și verbale, neajunsă încă până astăzi: a fost în același timp, și un om cu rare însușiri sufletești și trupești, neuitate de cei ce au avut norocul să-l fi cunoscut.

Era într-o seară din toamna anului școlar 1880-81. Eminescu, pe care mi-l arată un student bucureștean, ieșea de la redacția gazetei Timpul de la Bossel, trecu Podul Mogoșoaiei în fața casei Oteteleşeanu, o luă prin Piața Teatrului Național, coborî spre strada Câmpineanu și intră într-un birt din fața Pasajului Român, unde se așeză la o masă liberă, își scoase pălăria și comandă ceva chelnerului.

Urmărit de mine, am luat și eu loc la câțiva pași în apropiere de dânsul și putui să-i observ în răgaz făptura și trăsăturile capului aceluia, ale cărui poezii mă încântaseră atât de mult, ani de-a rândul.

¹ Conferință ținută la Soc. de Radio-difuziune din București.

Lamartine, în una din frazele lui sublime, zice că «Omul nu moare încă pământeste cât timp trăiesc cei ce l-au văzut și-și aduc aminte de el; e numai un crepuscul de seară al vieții lui, după ce s-a stins scurtul său soare pe pământ. Când însă se duc toți cei ce l-au cunoscut, atunci se întinde asupra ființei lui trupești noaptea cea adâncă a morții.»

Din ziua în care l-am văzut, Eminescu trăiește în mintea mea în toată frumusețea lui și în cele mai mici amănunte ale ființei sale, văzută cu ochii vârstei aceleia fericite. În sala plină, era zgomot mare, fum de tutun, căldură. El părea absent, se gândea aiurea. Din când în când, aprindea o țigară, aruncând privirea spre lăutarii din fund care cântau și intra cu gândul iar în el însuși. L-am privit așa mai bine de o oră. Poetul avea atunci vreo 30 de ani și scrisese cele mai multe din poeziile sale.

Înfățișarea lui creștea poate în ochii mei, văzută sub aureola poetului, dar impresia mea era în mare parte adevărată, căci natura fusese darnică cu el și în privința aceasta. De statură deasupra mijlociei, cu trupul bine legat, cu trăsăturile feții regulate, părul negru, lucios și cam lung, fruntea înaltă și senină, de parcă se cobora din lumea unui vis, ochii negri umbriți și adânci, pe care arareori ți-i dădea să-i privești, căci vorbea cu ei mai mult plecați în jos, parcă de teamă de a nu părea că te observă, — în clipa însă în care ți-i trecea pe dinainte, surprindeai, în pâlăitul unei lumini incandescente, ca un scăpărat al focului tainic ce-i ardea sufletul; zâmbetul mobil, variind în orice moment, fiind întrebător, confirmativ, iertător, disprețuitor, dureros, oglindindu-i oarecum mimica gândirii, nasul corect, mustața neagră, buzele armonioase, barba rasă, gâtul rotund și larg, pielea obrazului albă, mată și palidă, aerul feții pătruns de inspirație. Și toate acestea, învăluite într-o modestie și o timiditate ce-l înfrumusețau și mai tare. Ceea ce caracteriza mai mult omul, era o blândețe adâncă, o teamă de a nu supăra pe nimeni.

Discret, rezervat, cu o delicatețe din fire față de toți, simțindu-și superioritatea, dar de regulă tăcând și ascultând pe alții, cum am văzut mai târziu, el respecta convingerile fiecăruia, iar laudele ce i se făceau în față păreau mai mult că-l supără. Între oameni de lume era jenat, simțea că nu poate fi în felul și pe placul lor și

se strecura cât mai curând dintre ei. Față cu femeile de asemenea; el le ocolea.

Onorurile îi păreau copilării triste. În ziua în care fu vestit că Regina Elisabeta dorește să-l cunoască, fu tulburat peste măsură, gândindu-se la urmările acestei cunoștințe. Încercă să se eschiveze, dar nu putu. Tot atât de contrariat a fost când i s-a propus medalia «bene merenti», pe care nu numai că o refuză, dar se rugă chiar să nu se facă încercarea, care ar trebui să dea naștere la zgomotul refuzului său.

În cursul anului 1882-83 l-am văzut încă o dată la Maiorescu, când el n-a citit și n-a vorbit nimic.

În ziua de 28 iunie 1883, cum se știe, după câteva nopți de insomnie, care îl neliniștiră și-l obosiră, Eminescu dădu primul semn de nebunie, vorbind cuvinte fără șir și nerecunoscând pe nimeni. Câțiva amici văzându-l pierdut, îl conduseră și-l instalară în ospiciul «Caritatea» al d-ruului Șuțu din București. În ziua aceea, s-ar putea zice că vântul ce se abătuse asupra minții lui dezrădăcină tot ce încolțise în ea, lăsând în urmă pustiul, în care nu mai cresc decât sămânța morții. Eminescu n-avea decât 33 de ani, vârsta la care alții abia încep viața gândirii.

După 2 luni de internare, în care el n-avu decât rare momente lucide, în luna a treia, fu trimis de amicii lui la Doebing, unde după puțin se făcu ceva mai bine. În timpul bolii Maiorescu îi publică volumul de poezii. Convalescent cum păru, primi să meargă în Italia însoțit de același prieten Chibici-Râvneanu. Dar Eminescu era încă bolnav. Nimic din frumoasa Italie nu-l impresionă; sunete, culori, figuri îi treceau pe dinainte fără interes. Peste puțin, sosi în țară într-o stare ceva mai bună și, în 2 septembrie 1884, fu numit sub-bibliotecar la Biblioteca Centrală din Iași.

Cu prilejul unui congres studentesc și în dorința noastră de a-l revedea, ne-am dus împreună cu Vlahuță la Iași, unde l-am găsit într-o cameră din fundul curții unui hotel mic. Am ridicat cele trei trepte ale scării pe un podișor, și, văzând perdelele camerei lui lăsate, am privit prin o mică deschizătură dintre ele. Eminescu dormea pe o canapea îngustă de mușama neagră, cu bustul gol. Era o zi caldă. Bustul alb și frumos, cu umerii largi, cu mușchii bine dezvoltăți, părea al unui atlet. L-am privit puțin și pe urmă ne-am retras cu gândul de a reveni mai târziu.

Când ne dădeam jos, el ne-a simțit și a venit la fereastră. Atunci ne-am întors, am așteptat de s-a îmbrăcat și am intrat înăuntru. Eminescu ne primi cu bunăvoință, repetând de câteva ori cuvintele «Congres studentesc» ca și cum și-ar fi adus aminte de trecutul lui de student, ne zâmbi cu bunătate, lăsându-ne să înțelegem că nu știe bine ce voiam de la dânsul. Apoi, după ce mai vorbirăm puțin, i-am propus o plimbare la Copou cu trăsura, pe care el o primi zâmbind. Îl puserăm între noi într-o trăsurică lipovenească cu un cal și ridicarăm drumul printre casele boierești cu curți mari spre Copou.

Pe drum, el vorbi puțin, dând numai câte un răspuns scurt și cuminte, având aerul că se gândește la ce-l întrebam. Din timp în timp, zâmbea și închidea o clipă ochii, ca și cum ar fi voit să recheme sau să alunge niscaiva amintiri.

După alte peripeții ale bolii lui, Eminescu veni în 1888 la București.

De astă dată am putut să-l văd mai des. Venea dimineța la mine, venea câteodată seara. Intra în cameră veșnic îngândurat, se așeza cu precauție pe scaun, privea în jurul lui cu atenție, vorbea rar și încet, reflecta ce vorbea, zâmbea cu naivitate de gândurile ce-i treceau prin minte și pe care nu le spunea. Era el și era altul, era parcă umbra lui. Îl priveam cu un sentiment de respect și de tristețe, ca pe o ruină a unui accident neașteptat, ca pe o biserică trăsniță din pricina înălțimii ei. Zidurile erau în picioare, dar arsă, nu se mai oficia în ea. L-am dus de câteva ori la Teatrul Național, unde el stătea în fundul lojii, liniștit și cu mâinile una într-alta, privind jocul actorilor și având aerul să-și amintească de rătăcirile lui din copilărie după trupe de teatru. Se îmbrăca cu oarecare îngrijire și deși hainele îi erau vechi le păstra curat. De două trei ori l-am dus după reprezentație la Restaurantul Hugues peste drum de Teatrul Național. El gusta și bea cu măsură din ce îi ofeream.

Într-o dimineță, pe la 8 ceasuri, aud bătând în ușă încet. Preșteam că era Eminescu după oarecare foșnituri și ezitări. Intră râzând și uitându-se în jos spre ghete: «Intru cu galoșii», zise el, «mi-s botinele rupte!» După aceea, îmi arătă două numere din Fântâna Blanduziei, în care erau articole scrise de el.

În altă zi, același om, cuminte, ba chiar păru a-și sublinia observațiile; la critica care o făcuse cineva cărții de logică a lui

Maiorescu, cum că n-ar fi decât o compilație. Eminescu se mișcă pe scaun și răspunse cu privirea în aer: «Cum trebuie să fie orice carte didactică». Schimbându-se apoi subiectul vorbei, el ascultă o critică ce se făcea împotriva clasicismului greco-latin și zâmbi fără să zică nimic. Rămași singuri pe urmă, Eminescu clătină din cap râzând și pronunțând exclamativ câteva nume clasice: «Homer! Sophocle! Virgiliu! Horațiu! spiritul lor nu-l pot înțelege toți»... Și după o pauză, râzând mai tare: «Mulți dascăli traduc pe «In vino veritas» cu vorbele: «Când ești beat spui adevărul»... Apoi, după o tăcere de un minut, el îmi vorbi de proiectele lui literare și spera că în primăvară, «când va fi pe deplin sănătos», să-și reia activitatea-i de altădată. Era ceva atât de adânc în vorbele lui, încât îmi părea că aveau un înțeles providențial. În așteptarea primăverii, îi zisei să înceapă a încerca versuri, spre a se pregăti la ceea ce-și propunea pentru mai târziu.

Îmi promise și într-adevăr, după vreo săptămână veni cu un monolog de piesă de teatru, care era cu drept cuvânt frumos. Ceva mai târziu, el veni cu un act întreg în versuri, un subiect antic, intitulat *Lais*. Eminescu părea un om sănătos, ziarele anunțau vestea cu o legitimă bucurie. Era un adevărat eveniment literar. Fixarăm ziua ca să citim piesa la Maiorescu. La prima întâlnire însă, nu putu veni. El îmi scrise cu modestia și delicatetea lui înăscute:

«Domnule... De mai multe zile nu mă aflu tocmai bine, încât, deși am foarte puțin de adăugat, totuși n-am putut nici termina, nici revedeia și corija lucrarea mea. În starea în care este astăzi lucrarea, n-am curajul s-o prezint. Îmi trebuie încă câteva zile sau câteva ore măcar de dispoziție, ca s-o pot termina și atunci bucuros voi avea onoarea de a v-o prezenta. C-o scriere necompletă, nu cutez.

Al Dv. supus și recunoscător. M. Eminescu».

Peste câteva zile el mă informă din nou:

«Pe la 11^{1/2} o să vă caut acasă, însă nu cred să fiu în stare a mă duce la d. Maiorescu. Sunt atât de descurajat în toate privirile, și am așa de puțină încredere în mine, încât nu cutez să mă prezint la D-sa. Vă rog dar să mă scuzați dacă n-aș putea da urmare unei invitații, care desigur mă onorează, dar pe care, pentru mii de împrejurări, n-o pot urma.

Al dv. devotat și recunoscător, M. Eminescu».

La o a treia întâlnire, în sfârșit, el se înfățișă îmbrăcat curat și ne duserăm la Maiorescu pe la 11 ore dimineața. Trebuie să adaug, că vorbind mai înainte de mai multe ori lui Maiorescu de Eminescu, deși el era ministru de Culte de aproape un an, nu m-a întrebat niciodată ce face Eminescu, unde stă, cu ce trăiește? În vreme ce vorbind lui Carp, care era ministrul meu de Externe, el îmi dădu de câteva ori din cheltuielile Ministerului câte 300 lei, cu care putui pentru câțva timp să înlănesc nevoile lui Eminescu și să-i cumpăr un rând de haine pe care-l îmbrăcase în ziua aceea.

După câteva cuvinte de îndemn, din partea celor de față, Eminescu se așeză la masă și începu să citească piesa cu vocea sa limpede, ridicată cu un ton mai sus, versul și rima simțite bine. La auzul glasului său melodios, la cadențarea stihurilor, la atitudinea lui inspirată și la cuvintele frumoase și alese ce soseau ca în haine de sărbătoare, cei ce ne găseam împrejurul lui ramaserăm încântați, minunați chiar.

În ochii d-nei Maiorescu văzui o lacrimă; părea că asistăm la învierea unei ființe scumpe tuturor și ne priveam mișcați unii pe alții.

Cu toate acestea eram într-o iluzie. Eminescu avusese într-adevăr câteva zile de aparentă sănătate, dar, simțind că nu mai are puterea de a scrie ceva original, se mulțumi de a mânui numai limba: lucrarea ce ne-o citea nu era decât o traducere, frumoasă în adevăr, a piesei *Le jouer de flûte* a lui Emile Augier.

Vreo lună și mai bine nu mai știui nimic de el. Într-o seară, pe la începutul anului 1889, l-am revăzut agitat. Era tot în restaurantul Hugues. El intră surâzând, se așeză la masa mea, spuse că a terminat un articol politic, pe care-l arătă în servieta de la subțioară, ceru o cafea cu rom și, fără nicio legătură de idei, începu să-mi istorisească o dragoste a lui pentru o cântăreață vieneză «cu părul de aur și cu glasul ca clopotul», își aminti de o arie pe care o cânta ea și începu s-o cânte din ce în ce mai tare. Se opri, ieși un moment afară, apoi se întoarse, și plecă uitându-și servieta. Reveni după câteva momente, trist și posomorât. Își luă servieta zicând: «Uitasem târtașii», îmi strânse mâna iar, privi ceașca de cafea din care băuse, clătină din cap și porni. În primăvară, el căzu bolnav greu din nou și fu internat definitiv tot în spitalul «Caritatea». Prin luna mai, ieșit în curte, un nebul

din spital îl lovi din întâmplare cu o piatră în cap. Vindecându-i-se rana și culcându-se în ziua de 15 iunie 1889, el căzu într-o sincopă din care nu se mai deșteptă.

Rămășițele lui pământești au fost depuse în Biserica Sf. Gheorghe Nou. La catafalc, ardea o singură lumânare de ceară. Figura poetului era deprimată de suferință, afară de osul frontal în care persista încă maiestatea divinității. La 20 iunie orele 5 seara, se făcu slujba înmormântării în prezența câtorva amici literari și politici și mai ales a unui mare număr de studenți.

Corul intonă Mai am un singur dor pe versurile poetului, făcând o impresie profundă asupra asistenței care plângea toată. Carul modest și simplu, tras de doi cai îmbrăcați în negru și precedat de un singur preot, urmă Calea Moșilor și Calea Șerban Vodă, până la Cimitirul Bellu, unde la orele 7, pe o ploaie mărunță și tristă, corpul fu coborât în mormânt. Mai târziu, i se plantă un tei la căpătâi, «Teiul sfânt», după dorința lui, și i se ridică o lespede de marmură cu medalionul capului său sculptat pe ea și având dedesubt câteva versuri profetice din testamentul său poetic, povestind, nu numai aducerile lui aminte, dar și ale lumii de el, aduceri aminte ce-l troenesc cu drag după moarte și-l vor troeni în infinit:

*...Să treacă lin prin vânt
Atotștiutoarea,
Deasupra-mi teiul sfânt
Să-și scuture floarea.*

*Cum n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M-or troeni cu drag
Aduceri aminte...*

CLEOPATRA LECCA

Eminescu, privit în liniile mari ale operei sale, înfățișează drama dintre gândirea și simțirea lui, cristalizată, în cea mai înaltă expresie artistică a poeziei românești, într-o splendoare melancolică. În opera lui străbate credința că viața e un non-sens, dacă nu chiar un rău, și, în același timp, tot în ea, se simte imensa lui dragoste de natură și de femeie, adică de cele două principii ale vieții însăși.

El a iubit frumusețea femeiască într-adevăr cu pasiune care, cu toate cele spuse împotriva ei de Schopenhauer, rămâne tot cel mai desăvârșit și mai complet model de frumusețe al creației. Preferința ce i-au dat-o și i-o dau artiștii, este o dovadă neîndoioasă, și sunt filozofi care consideră femeia chiar ca întâia bază a ideii de frumusețe.

Eminescu a găsit cuvintele cele mai pline de simțire ca să o cânte și, numai visul de a iubi femeia, era pentru el o fericire fără de margini.

«Lipsit de iubire, zice dânsul undeva despre un tânăr care îl personifică pe el însuși, căci n-avea pe nimeni pe lume, cine întreabă dacă are și el inimă, dacă și el ar dori să iubească? Să iubească! Ideea aceasta îi strângea adesea inima. Cum ar fi știut el să iubească, cum ar fi purtat el pe mâini, cum s-ar fi închinat unei copile care i-ar fi dat lui inima ei! Adesea și-o închipuia pe acea umbră argintie, cu fața albă și părul de aur, și parcă simțea mânuțele calde și înguste în mâinile lui, și parcă i se topea sufletul, ființa, viața, privind-o, veșnic privind-o».

Cu această putere de iubire, care singură explică și justifică amorurile lui fără de noroc, el a iubit, în scurta lui viață, câteva femei, care l-au mișcat cu frumusețea lor, pe care le-a și cântat și

care i-au răspuns, sentimentului lui, fiecare în felul său: Veronica Micle, Mite Kremnitz și Cleopatra Lecca.

S-a întâmplat că el a iubit, în tinerețea lui, oarecum ca și Alecsandri, trei femei. Dar ce deosebire de la femeile iubite de Alecsandri la cele iubite de Eminescu! De la drăgălașa și vesela franceză Dridri, care a iubit pe «poetul ei» până la moarte, cu gingășie și sinceritate, de la distinsa și nobila Mărgărita, prințesa Maria Cantacuzino, femeie atât de superioară și care i-a inspirat suavele lui poezii «Mărgăritele», în sfârșit de la pasiunea lui cea mare Elena Negri, femeie iubitoare și devotată lui, care i-a inspirat poeziile «Lăcrămioare» și care a murit în brațele lui pricinuindu-i durerea rămasă în «Steluța», ca epitaful celei mai mari iubiri pământești.

Femeile lui Eminescu au fost, nu numai departe de astfel de amoruri mari, dar ele i-au completat, ca să zicem așa, cercul de suferinți. Trebuia, într-adevăr, ca omul care a fost nepresimțit de ai lui de-acasă, care a fost exploatat de amicii săi literari, fără milă și fără discernământ, care a fost prigonit de adversarii lui politici, până a fi dat afară din niște posturi modeste, ca cel mai de rând și cel mai incapabil funcționar – trebuia, zicem, ca și femeile iubite de el, nu numai să nu-i simtă frumusețea și măreția geniului său, dar una să-l dezamăgească, după ce-l iubise câtva timp, alta să-l desconsiderare socotind relațiile cu el ca o scădere, și cea de a treia să-i rămâie indiferentă.

Cu toate acestea, el le-a iubit pe câte trele cu toată sfințenia și puterea inimii lui mari.

Cleopatra Lecca, dragostea lui nouă de la București, i-a apărut lui ca un balsam pentru rana sufletească ce-i pricinuise Veronica Micle la Iași. Ea era fiica pictorului Lecca, fusese măritată cu un Poenaru, se despărțise de el și trăia văduvă cu doi copii. După mamă, ea era coborâtore din vechea familie a Oteteleșenilor de la Craiova, care, ca boieri cu deprinderi bune, ajutaseră la învățatură mai mulți tineri de acolo, pe pictorul Lecca, pe Ion Maiorescu tatăl lui Titu Maiorescu și pe alții.

Cleopatra crescuse în intimitate cu copiii lui Ion Maiorescu, fiul și fiica lui, devenită mai târziu d-na Humpel la Iași. Un frate Oteteleșanu, plecat din Craiova și venit la București, își făcu castelul și parcul de la Măgurele, unde avu, în câteva zile de sărbători, pe Eminescu și unde se mai vede încă în ruină un

chioșc cu numele poetului. Când Maiorescu se stabili la București în 1875 și cumpără casa din colțul străzii Mercur, astăzi Dimitrie Sturdza, Cleopatra Lecca, iubitoare de literatură, venea uneori la seratele literare ale lui Maiorescu, ca o amicică a sa din copilărie.

În una din acele serate, prin anii 1876-77, a văzut-o și Eminescu pentru întâia oară, într-un Ajun de Crăciun, când la sfârșitul seratei, se citiră versuri de el, pentru care ea îi făcu un compliment sincer cel fermecă. Cleopatra era atunci o femeie de vreo 30 de ani trecuți, înaltă, frumoasă și blândă ca o icoană. Mai târziu, când am cunoscut-o eu, ea mai pierduse unele din darurile de altădată. Într-un portret însă, ca tânără, făcut de pictorul transilvănean Mișu și păstrat de fiica Cleopatrei Lecca, d-na Maria Poenaru, Cleopatra se arată o femeie de o frumusețe atrăgătoare. Înfățișată pe trei sferturi ea stă în picioare într-un cadru poetic cu arbori mari și cu un lac ca fundal, îmbrăcată în costum național, cu ovalul obrazului regulat, cu părul bogat castaniu, cu ochii blânzi castanii, cu sprâncenele subțiri, nasul drept, gura mică, gâtul frumos, împodobit cu o salbă de lefți de aur, cu mâinile delicate, cu un aer candid de suflet nou.

Eminescu fu mișcat și se amoretă de frumusețea ei, căutând ocazia de a o revedea. Dar Cleopatra, fie din motive ce nu le putem ști, fie că, pentru ea, un ziarist și un poet modest în toate ale lui, nu o putea interesa, fie că inima ei nu era liberă, rămase indiferentă la gândurile lui.

Ea locuia în casa sa din strada Cometa, dărmată astăzi și înlocuită cu clădirea Academiei Comerciale. Casa aceasta se mai vedea încă până acum 20-25 de ani, cu o grădină mare de jur împrejur, cu înfățișarea vechilor case boierești, cu acoperământul negru de șindrilă, cu un cerdac în față, care ducea într-un antreu, pe laturile căruia erau camerele locuite de stăpână. În coasta dinspre strada Cometa și lungindu-se până la Biserica Visarion, se întindeau plopi, pe care Eminescu îi numărăse și-i găsisese «fără soț». El trecea de câteva ori pe la ea, privind ferestrele luminate, fără să vadă pe cineva înăuntru. Mai trecea încă o dată, pentru ultima oară, poate că acum îi va ieși norocul înainte, adică ea, și întâlnindu-l în poartă să-i zică: «Ah, ce întâmplare plăcută, Domnule poet, poftim un moment înăuntru»... Dar nimic, nici azi, nici ieri.

Când o întâlnea din nou la Maiorescu, ea vorbea politicos cu el, ca și cu toți de acolo, dar, în vreme ce cu persoanele cunoscute,

foști și viitori miniștri, dânsa avea o notă francă și intimă în conversație, o libertate afectuoasă și priviri de o dulceață cu totul de altă natură, cu Eminescu păstra în ton aceeași răceală și același ascendent.

Ce ochi de femeie ar fi putut prevedea atunci că pe când toți acei ministeriabili și oameni de lume, pe care-i prefera ea, aveau să fie într-o zi, nu prea depărtată, ca nume și ca amintiri, un lut de oale, dimpotrivă, numele poetului avea să strălucească din ce în ce mai mult și pentru totdeauna!

Suflet de copil, el își aminti atunci de Troia și de stratagema grecilor, cu calul introdus în cetate, și se oferi să mediteze copilul Cleopatrei, corigent, căruia îi aducea la fiecare lecție bomboane. Ea continuă să rămână însă aceeași, indiferentă.

Tot timpul însă cât a ținut dragostea lui pentru ea, răstimp destul de lung, el i-a scris poezii – armele lui – din care câteva, variante pe aceeași temă, au rămas inedite, aflate mai târziu într-un pachetel în biblioteca Cleopatrei Lecca, care a murit subit. În urmă, fiica sa, măritată cu un domn Economu, procuror, le-a dat lui Alexandru Giuvăra, atunci ministru de Justiție, care i le-ar fi cerut din curiozitate. Alexandru Giuvăra murind, acele poezii și-au pierdut urma. Cine știe ce mărgăritare fără de preț au dispărut cu ele, când bucățile acelea au fost scrise tocmai în anii maturității talentului lui!

Istoria amorului lui pentru Cleopatra Lecca a povestit-o dânsul, în fapte și cuvinte de flori de aur, în mica lui capodoperă, intitulată «Pe lângă plopii fără soț»...

Acolo, Eminescu spune mai întâi speranțele lui de la început, atunci când, tânăr de 25 de ani, ieșit de la redacția gazetei, de la iadul redacției, cum îl descrie Slavici și Caragiale, unde el făcea aproape singur totul, trecea în fiecare seară, vară și iarnă pe la ea, îmbrăcat în negru, ca o umbră umblând după umbra fericirii amoroase, pe care, cu toată dorința lui înflăcărată, nu o putu ajunge niciodată:

*Pe lângă plopii fără soț,
Adesea am trecut,
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu m-ai cunoscut.*

LIBRIS *La geamul tău ce strălucea,
Privii atât de des:*

*O lume toată înțelegea,
Tu nu m-ai înțeles...*

Și toate acestea, pentru ce? Pentru un atât de puțin lucru, mărturisește el:

*De câte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns,
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de ajuns.*

*O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S-ascult de glasul gurii mici,
O oră și să mor...*

Dar nu, nimic, mereu nimic din partea ei.
Vitregia aceasta a soartei însă, îl tulbura, îl mânănește, vede în încăpățânarea ei – prin o divină străfulgerare de conștiință a geniului său – un nenoroc și al ei:

*Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins.*

*Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu-ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț,*

*Un chip de-a pururi adorat,
Cum nu mai au perechi,
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi...*

De ce acestea din partea lui? De ce ar fi făcut el minunea aceasta, nemuritoare în vecii vecilor? Pentru că o iubea, cum iubea el:

*Căci te-am iubit cu ochi păgâni,
Și plini de suferinți,
Ce mi-i lăsară din bătrâni,
Părinții din părinți...*

Auziți? Căci o iubea cu ochi păgâni și plini de suferinți...
Apoi, amintindu-și de preferințele ce le dădea ea altora, cărora își deschidea inima ei, simțind-o, mai mult sau mai puțin, o femeie cochetă, adaugă cu tristețe:

*Azi nici măcar nu-mi pare rău
Că trec cu mult mai rar
Că cu tristețe capul meu
Se-ntoarce în zadar.*

*Căci azi le semeni tuturor
La umblet și la port,
Și te privesc nepăsător,
Cu-n rece ochi de mort.*

Ochiul lui, fără marea taină a iubirii, îi rămăsese atunci ca un ochi rece de mort.

Și ca încheiere, îi dă o idee de frumusețea dragostei pe care o avea el în suflet și pe care ar fi trebuit să o aibă și ea, ca să realizeze, din doi oameni pământeni ce se iubeau, o entitate supratereastră:

*Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt,
Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pământ.*

Iată dragostea lui pentru Cleopatra Lecca. Ea e tristă...
Oricum ar fi, femeia aceasta a fost, un timp oarecare, imaginea la care Eminescu a privit cu ochii dragostei. Ea a fost prilejul pentru el, căruia îi era destul să iubească singur, ca să transforme o

frumusețe efemeră de femeie, într-o frumusețe nepieritoare prin versurile lui. Întreținând iluzia dragostei în inima lui Eminescu și inspirându-l, numele ei este astăzi, nu numai al ei, ci și al istoriei literaturii noastre. Ei îi sunt datorate câteva din cele mai frumoase poezii amoroase ale lui, pentru care îi suntem recunoscători.

Care a fost particulara ei atracție pentru poet? Nu s-ar putea spune. Ceea ce presupunem este că, ochiului lui genial, însetat de frumusețe trupească și sufletească, i s-a părut că sub liniștea și seninătatea ei marmoreană, ea tănuiește o inimă mai caldă și o iubire mai sinceră, întocmai cum un blând clar de lună tănuiește focul pasiunilor noptii.

MITE KREMELITZ

Când apăru poezia «Atât de fragedă» în «Convorbiri Literare», prin 1879, eram încă pe băncile liceului. Îmi aduc aminte și astăzi că citirea ei mi-a făcut o impresie cu totul extraordinară, cu totul nouă, ca nemiîntâlnită în lumea cuvintelor și imaginilor. Recitită de zeci de ori, versurile ei mă luau pe undele ritmului lor fermecător și mă ridicau parcă în lumea unui rai fără nume și fără seamăn, ca nici o altă poezie până atunci.

Peste câțiva ani, în studiile Universității, am putut cunoaște la București, la intervale diferite, atât pe Eminescu cât și pe femeia cântată de el în poezia aceea.

Am spus, mai sus, cum Eminescu trăiește în mintea mea în toată frumusețea lui și în cele mai mici amănunte ale făpturii sale, văzută de mine, nu numai cu ochii vârstei de atunci, dar parcă și cu o privire particulară plină de soare. Impresia mea însă, avea un fond de adevăr, în entuziasmul ce se desprindea din ea. O dovadă necontestată e că tot așa i s-a părut și lui Caragiale, omul care vedea lucrurile mai curând în rău. «Era o frumusețe!» zice el. O figură clasică, încadrată de niște plete mari negre; o frunte înaltă și senină, niște ochi mari; – la aceste ferestre ale sufletului, se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând și adânc melancolic, avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană...

Puțin timp, după ce l-am cunoscut pe Eminescu, întâmplarea a făcut să cunosc și pe Mite Kremelit într-o serată la Maiorescu. Ea îmi păru, într-adevăr, o creatură ideală, frumoasă, ușoară ca un vis. De talie cam mică, cu părul blond, cu ochii albaștri, de un albastru clar azuriu, cu o piele dulce, cu vinișoare ca de alabastru, ea amintea, prin alcătuirea ei gingașă și delicată, de porțelanurile de Saxa, c-o nuanță rece totuși de ființă de nord. În casa în care